

1:5 Et mystisk gravfund

Speaker: Det er en tidlig forårmorgen i byen Fall River i Massachusetts i Nordamerika. Året er 1831. Solen skinner, kirsebærtræerne blomstrer, og gaderne ligger tomme hen - bortset fra en kjoleklædt skikkelse, der kommer gående med en spand i den ene hånd. Det er den unge kvinde Mrs. Hannah Borden Cook, som er på vej ned til sandbanken mellem Fourth og Fifth Street. Hun skal gøre forårsrent og vil hente sand til at skrubbe sine pletter og pander med. En sval brise tager fat i hendes kyse, da hun bøjer sig over sandet. Hun stikker fingrene ned i jorden og begynder at grave. Og så er det, hun mærker noget hårdt. Og koldt. Hun børster sandet til side, og dér i det skarpe forårslys stirrer et grinende kranium op på hende. Hun står ansigt til ansigt med et menneske fra fortiden. Et skelet klædt i en brynje af metal. Hun ved det ikke, men det skelet, hun lige har fundet, bliver et mysterium, der kommer til at optage forskere over hele verden flere hundrede år frem i tiden.

Mille: Velkommen til Skelettet fra Fall River. Mit navn er Mille Gabriel, og jeg er seniorforsker på Nationalmuseet. Det er mig, der har ansvar for museets samlinger fra Amerika, og jeg har gravet mig ned i lidt af et mysterium. For nylig er jeg stødt på et snart 200 år gammelt gravfund. Et gravfund, som ikke lignede noget, man nogensinde havde fundet før i Nordamerika. Et skelet begravet på hug og iklædt en brynje af metal. Hvem var han, skelettet fra Fall River? Hvor i verden kom han fra? Og omskrev han historien om indvandringen til Amerika? Der opstod et væld af vanvittige teorier om det her gravfund. Nogle mente, han var en viking, der var kommet sejlene fra Grønland til Amerika hele 500 år før Christoffer Columbus. Andre påstod, han var en føniker fra Middelhavslandenes oldtid.

"De foretog nogle opdagelsesrejser, kan man sige, den ene vej syd om Afrika og en rejse op til England."

Mille: Andre igen foreslog, at han var en af de første indvandrere fra Asien. En af dem, der senere grundlagde de store civilisationer i Mellemamerika.

"Altså, det er sådan en helt vild historie, ikke? Hvorfra i Asien kommer han lige vandrende?"

Mille: Og så var der dem, der fastholdt, at han slet ikke kom udefra, men var en lokal indfødt amerikaner med en hidtil ukendt adgang til metal.

Rikke: "Vi har jo aldrig set noget, der ligner det."

Mille: Men det forblev alt sammen teorier uden klokkeklare konklusioner. For allerede tolv år efter fundet, i 1843, udbrød der nemlig brand i byen Fall River, og gravfundet gik tabt. Det blev en cold case, for med branden var muligheden for at løse mysteriet for evigt gået tabt. Troede man. For der er opstået nye spor i sagen. Spor der peger mod Danmark. Jeg har nemlig fundet dele af det mystiske gravfund i vores samlinger på Nationalmuseet, og derfor har jeg sat mig for at genoptage sagen.

"The idea that at least part of the skeleton and armor is at the Danish National Museum is really quite amazing."

Mille: Med hjælp af nogle af de fremmeste videnskabsfolk vil jeg kaste nyt lys på fundet fra Fall River og undersøge de forskellige teorier om manden med brynjen. Vi skal forfølge gamle og nye spor og med nutidens metoder og teknologier forsøg at samle brikkerne i puslespillet. Vi skal se, om vi kan komme nærmere svaret på det spørgsmål, som aldrig blev endeligt løst: Hvem var skelettet fra Fall River?

Jeg inviterer dig med på denne her ekspedition med ind i videnskabsfolkene værksteder. Jeg ved ærlig talt ikke, hvor vi ender, men jeg glæder mig til at komme afsted, for uanset hvem skelettet var, så rejser dette mysterium nogle virkelig vigtige spørgsmål om, hvornår og hvordan vores forfædre begyndte at vandre på tværs af kontinenter; hvem der opdagede Amerika; og hvorfor det egentlig er så vigtigt, hvem der kom først.

"Man kommer ikke uden om, at det her også er et tidspunkt, hvor europæerne jo efterhånden har koloniseret hele verden og har underlagt sig alle kontinenter."

Mille: Du lytter til første afsnit af Skelettet fra Fall River. Vi skal på opdagelse i de nye spor i sagen, forfølge datidens mange vilde teorier og sammen grave i vores fælles historie.

Rikke: Jeg mener det, Mille. Nu kigger vi i den kasse med kraniet der.

Mille: Til at hjælpe mig på turen har jeg min producer, Celine Klint.

Celine: Skal vi herover?

Mille: Nej, vi skal faktisk her højre om.

Mille: Vi begynder et sted i Danmark tæt på et af Nationalmuseets magasiner, som jeg af sikkerhedsmæssige årsager ikke kan afsløre, præcis hvor ligger. Det er nemlig et af de steder, hvor Nationalmuseet opbevarer sine samlinger af genstande. Og i dag er første gang, vi skal se gravfundet i virkeligheden.

Celine: Og vi må ikke sige, hvor vi er henne.

Mille: Nej, vi må ikke sige, hvor vi er. Sådan er det jo lidt med museumsmagasiner. Det er jo der, vi gemmer alle samlingerne, og det prøver vi at gå lidt stille med dørene med.

Mille: Det er her dybt inde i magasinet, at vi skal se nærmere på nogle af de spor, vi har i sagen. Dele af det her gravfund blev nemlig af en eller anden grund sendt til Danmark tilbage omkring 1840, så nu befinder det sig lige her på Nationalmuseet.

Mille: Det er virkelig lidt af en labyrint. Nu er vi snart fremme.

Celine: Så er det her. Wauw! Der er en mørklægning for vinduerne og meget højt til loftet, som man måske også kan høre på lyden.

Mille: Ja, nu er vi jo inde på et af laboratorierne her på museet, hvor der er sådan nogle arbejdsborde med hjul under og kasser med handsker. Man har jo handsker på, når man håndterer museumsgenstande. Og forskellige ting at måle med og alt sådan noget. Alt det, man har brug for, når man arbejder med museumssamlinger. Og så henne på det store bord her, står der nogle kasser klar, og det er de ting, som vi skal kigge på i dag.

Mille: Jeg har fået taget fundet op fra magasinet, og nu ligger det her i en papkasse på et hvidt klæde foran os.

Celine: Mille, hvad er det særlige ved det her gravfund?

Mille: Det særlige ved dette gravfund er, at det ikke lignede noget, man nogensinde havde fundet før i området. Jeg har faktisk en tegning af fundet, som blev gjort dengang, man gjorde det. Du kan se her et skelet, der sidder med benene trukket op til brystet. Og på brystet er der en stor metalplade. Og rundt om livet er der et bælte, der er lavet af sådan nogle lange metalrør. Så det var altså et meget usædvanligt fund. Man kunne slet ikke få det til at hænge sammen med de indfødte amerikanere. Så der opstod en teori om, at den afdøde her måtte stamme fra et andet sted i verden. Og det, der navnlig gjorde det mærkeligt, var alt det her metal, der var med i gravfundet. Fordi godt nok havde man forekomster af naturligt kobber i området, men der var nogle, der mente, det her var nok snarere en legering, måske bronze. Og det var i hvert fald ikke noget, som man mente, at indfødte amerikanere havde kendskab til, denne teknologi. Så meget tydede på, at tingene stammede et andet sted fra. Så der opstod forskellige teorier i samtiden. Fundet kom på museum i Fall River, hvor der var mange hende at besøge det, og så begyndte de her teorier sådan at blomstre op.

En af disse teorier gik ud på, at den afdøde måske var en viking, der var kommet sejlene fra Grønland. En anden teori gik på, at den afdøde måske var en af de meget sejlduelige fønikere eller en eller anden fra Middelhavsområdet, som var sejlet hele vejen til Fall River, Massachusetts. En tredje teori var, at det måske var en, der var kommet indvandrede fra Asien og var på vej ned for at grundlægge de store civilisationer nede i Mellemerika. Og den sidste teori i samtiden var, at det her var en lokal indfødt amerikaner, som bare var blevet gravlagt på en måde og med nogle genstande, som man aldrig havde set før. Og det er altså de her fire forskellige teorier, som jeg har sat mig for at undersøge.

Mille: Og de her forskellige teorier peger, som du kan høre, i mange forskellige retninger. Hvis det skulle vise sig at være skelettet af en af de vikinger, der kom rejsende fra Grønland, ja, så er det faktisk det allerførste af sin art i Amerika. Og hvis det skulle vise sig at være en føniker, ja så er det bevis for, at mennesker fra Middelhavsområdet formåede at krydse Atlanten flere tusind år før Columbus. Og hvis det skulle vise sig at være en indfødt amerikaner, så er det faktisk mindst lige så interessant, for så står vi med et nyt problem. For hvor havde han metallerne fra, og hvem skulle brynjen beskytte ham mod? Det er altså et afgørende arkæologisk fund, og hvis vi finder ud af, hvornår

det er fra, kan det få betydning for vores forståelse af vores fælles historie.

Hvis man havde knoglerne fra fundet, så kunne man tage en prøve og fastslå cirka, hvor gamle de er, og så ville vi kunne sortere nogle af de her teorier fra og komme tættere på svaret. Men knoglerne gik tabt i den store brand i Fall River tilbage i 1843, og derfor gik efterforskningen helt i stå. Men inden da var der forskellige dele af fundet, der var blevet sendt til Danmark. Lad os se lidt nærmere på, hvad der gemmer sig i kasserne på vores laboratorium.

Mille: Der er ikke nogen knogler her, desværre, fordi selve fundet - altså knoglerne, skelettet - brændte i Fall River. Så det, der blev sendt til Danmark, det var nogle mindre dele fra fundet. Der blev blandt andet sendt nogle af de her metalrør, som udgjorde bæltet, som den brynjeklædte havde på. Det er nogle metalrør. Jeg synes, det er svært at sige, hvilken slags metal det er, men det er sådan lidt irret. Udover dette bælte, hvor der er rigtig mange rør bevaret - jeg tror, der er måske 40-50 af de her rør, så det har været et komplet bælte - så havde den afdøde også fået en stor kedel eller gryde med af noget, jeg synes ligner kobber. Du kan se her, der er en rand bevaret. Så er der en masse småstumper, så man måske ville kunne samle den lidt igen som et puslespil.

Celine: Wauw! Det ser virkelig gammelt ud.

Mille: Ja, det ser meget gammelt ud. Og så er der også en lille æske med forskellige perler. Her kan du se nogle små, hvide perler og nogle små, rørformede perler. Noget som den afdøde også har været iklædt. Og faktisk var det sådan, da fundet blev sendt hertil, at sammen med de perler, var der iblandet stumper af knogler fra den afdøde. Og som du kan se, så er her faktisk mere end bare et par småting, og det skyldes, at et par år efter så fandt man faktisk et tilsvarende skelet også i Fall River i nærheden af det første skelet, man havde fundet, som sad på fuldstændig samme måde med knæene trykket op til brystet og samme type metalbælte af de her metalrør og en metalplade på brystet.

Mille: Det var altså ikke bare ét brynjeklædt skelet, men to brynjeklædte skeletter, man fandt i Fall River i Massachusetts. Det første skelet brændte på det lokale museum, men det andet skelet blev efter sigende sendt til Danmark. Og det er de knoglerester, jeg vil prøve at finde for at opklare, hvem det her skelet var. Men inden vi går på jagt efter de her knogler, er der noget, jeg bliver nødt til at forstå.

Hvorfor sejlede man tilbage i 1800-tallet et spektakulært gravfund fra Nordamerika tværs over Atlanten hele vejen til Danmark? For at finde ud af det, er jeg gået på jagt i Nationalmuseets gamle protokoller - de her lister vi har over museets genstande, som er blevet bogført helt tilbage fra 1820'erne.

Mille: Vi er taget ind på Nationalmuseet, og jeg har fundet den gamle genstandsprotokol frem, hvor jeg kan læse om de allerældste samlinger. En fin stor læderindbundet protokol, hvor der er skrevet med fine, sirlige bogstaver. Og hvis jeg slår op her under 1843, så kan jeg læse, at en Dr. Webb har oversendt et fund fra Fall River i Massachusetts til Oldskriftselskabet.

Mille: Oldskriftselskabet. Det kongelige Nordiske Oldskriftselskab, som var blevet stiftet af en gruppe lærde mænd i 1825 år med det formål at undersøge Nordens historie. Og det her er altså før museumsvæsnet og Nationalmuseet overhovedet fandtes. Sekretæren for selskabet hed Carl Christian Rafn. Han havde læst i de islandske sagaer, at vikingerne havde rejst til Amerika, og han var optaget af at forfølge den teori. Så han kontakter en masse forskellige historiske selskaber i USA for at høre, om de kender til spor efter vikinger. Det er på den måde, han kommer i kontakt med Dr. Webb, der er sekretær for et amerikansk historisk selskab. Jeg har været på jagt i arkivet i Det Kongelige Biblioteks håndskriftsamling og fundet en brevveksling mellem sekretær Rafn og Dr. Webb:

Speaker: "Dear sir Rafn. In relation til Fall River-skelettet sender jeg her en så nøjagtig redegørelse for fundet, som det har været mig muligt. Uanset hvem individet må have været, uanset om han tilhørte indianeren eller en anden race, er den smule, vi ved om ham, interessant og bevaringsværdig. Og det vil måske ikke være helt uden fortjeneste at sammenligne det, vi kan uddrage om hans folks vaner, skikke og frembringelser med dem, der karakteriserede de indbyggere, der tidligere beboede visse dele af det europæiske kontinent."

Mille: Dr. Webb skriver til sekretær Rafn, at der er tegn på, at skelettet ikke stammer fra en såkaldt indianer - de mennesker, jeg i øvrigt vælger at betegne som indfødte amerikanere i denne her serie - men at der måske er tale om en tidlig europæer.

Speaker: De indianske grave i området indeholder kun de almindeligt af indianerne fremstillede genstande, for eksempel piber af sten, pilespidser og økser. Men i ingen tilfælde har man stødt på noget, der svarer til de genstande, vi her har beskrevet.

Mille: Dr. Webb mener altså, at blandt andet metalbrynjen taler imod, at den afdøde skulle have været en indfødt amerikaner. Nogle år senere er der igen brev til Oldskriftselskabet i Danmark. Denne gang er brevet fra en Dr. Jerome Smith, og brevet drejer sig om skelet nummer to.

Speaker: "Dear sir. Selvom skelettet, som nu sendes til Oldskriftselskabet, længe har været i min varetægt, har der ikke været lejlighed til at sende det før i dag. En stor del af knoglerne er mere eller mindre medtagne, mest under vægten af jorden over dem, og som du vil bemærke, mangler mere end to tredjedele. I Fall River er det blevet foreslået, at dette er knoglerne af en indianer. Men håret ligner ikke det lange, grove sorte hår fra den vilde amerikaner. Den smule, som jeg har bevaret, klæbde til tindingen, da jeg først undersøgte kraniet. Og ifølge de induktive regler i frenologi har hovedet ikke en meget slående lighed med kraniet hos en indianer. Da den berømte frenolog Sir George Combe fra Edinburgh besøgte dette land, Amerika, havde vi hentet et indiansk skelet fra en gammel kirkegård, som utvivlsomt havde ligget der i mange år. Mine erindringer står lyslevende for mig med hensyn til kraniets udseende, som var ulig dette. Jeg tør ikke klart afvise, at dette er kraniet af en indfødt amerikaner, og dog har håret en farve og karakter, der får mig til at sætte spørgsmålstegn ved det. Respectfully, J. V. Smith."

Mille: Dette sidste brev til sekretær Rafn er bevis for, at skelettet rent faktisk bliver sendt til Danmark tilbage i 1844. Og det betyder, at knoglerne formentlig stadig ligger gemt et sted her i landet. Hvis vi finder dem, vil det være muligt at lave en datering, som kan vise, hvor gammelt skelettet er. Eller en DNA-analyse, der vil kunne påvise, hvilken befolkning i verden den afdøde tilhørte. Men de her knogler kan jo ligge gemt alle mulige steder, så jeg tror, jeg vil starte med at tale med en, der er ekspert i museumssamlingerne her på Nationalmuseet. Oppe på tredje sal inde på museet i København for enden af en lang gang finder jeg museumsinspektør Rikke Ruhe.

Mille: Hej, Rikke. Vi er jo kommet her, fordi jeg håber, du kan hjælpe med at opklare en sag. Jeg har jo læst mig frem til, at Dr. Jerome Smith skulle have sendt et skelet fra Fall River til Danmark i 1840'erne. Men jeg synes ikke, det ser ud, som om vi har det skelet.

Og der håber jeg... Du kender jo alt til vores gamle samlinger, så der håber jeg, at du måske kan hjælpe os med en ledetråd.

Rikke: Det tror jeg, jeg kan. Altså, helt tilfældigt har vi jo siddet de sidste par år og håndtastede nogle af de her gamle protokoller fra etnografisk samling, de gamle håndskrevne protokoller, ind i vores digitale samlingsystemer. Der er jeg faktisk faldet over nogle poster, der handler om fundene fra Fall River. Jeg har taget nogle kopier af dem her. Og der kan jeg se, at der ved en af posterne faktisk står, at der var et skelet med, og at skelettet er "sendt til professor Ottos betænkning."

Mille: Jeg er aldrig stødt på professor Otto. Men det er da en ledetråd, vi bør forfølge.

Rikke: Ja, fordi spørgsmålet er... Videre i protokollen der kan jeg egentlig ikke rigtig se, at skelettet fra det fund, som tydeligvis er kommet med til Danmark hér, er tastet ind som en genstand, vi har nummereret og taget ind i vores samling. Men det ser altså ud til, at der er en professor Otto, som har haft det mellem hænderne her i midten af 1840'erne for at - tænker jeg - have en holdning til, hvad det kunne være for noget. "Og hvem er doktor Otto?" spørger vi så os selv om. Er han dansk? Det står der ikke noget om. Vi har kun den her lille bisætning. Men vi har så kigget lidt på, hvem det her kunne være i tiden, og vi har et ret godt bud. Vi tror, der er tale om en dansk doktor, en professor doktor Karl Otto, der i samme periode var ansat ved Københavns Universitet, medicinsk uddannet og ansat med lærestol i det, der hedder farmakologi. Og han har været en etableret del af det medicinske fakultet på Københavns Universitet i mange år. Og det betyder selvfølgelig også, at han er en kapacitet, som man kender i tiden, og som man henvender sig til. Men hvordan kan det så være, at en professor med speciale i medicin og helende planter og farmakologi bliver den, man spørger om et skelet? Det bliver det, fordi doktor Otto ved siden af sin gerning som universitetsprofessor også er det, der hedder en frenolog.

Speaker: Det er en sen aften inden for voldene i det gamle København. Natmændene skramler med pletter og latriner og tømmer gaderne for slam, så byen kan blive klar til næste dag. En drosche bliver trukket over brostenene, og et par gader væk kan man høre en fuld mand synge. Men nattens lyde når ikke ind i det store arbejdsværelse hos doktor Otto. Han sidder bag sit store mahogniskrivebord og noterer i en lille læderindbundet bog. Med jævne mellemrum ser han op fra bogen og stirrer på de genstande,

der står foran ham: En sirlig opstilling af i alt 30 menneskekranier. Månelyst falder skråt ind gennem vinduet og vækker deres stumme grin til live. Doktor Otto tager mål af et kranie fra issen til panden og grifler ivrigt sine observationer ned: "Organet for kønsdriften. Organet for ødelæggelsesdriften. Organet for behagelyst." Øverst på siden har han skrevet, "Mit frenologiske bibliotek."

Mille: Doktor Otto var fængselslæge, og hans store passion var datidens populære videnskab frenologi. Frenologi var en pseudovidenskab, der opstod i 1700-tallet, og som gik ud på, at man mente, at der var en sammenhæng mellem kraniets ydre form og et individs personlighedstræk. Man mente, at man ud fra kraniets buler og udformning kunne sige noget om menneskers evne til for eksempel at føle kærlighed eller evnen til at begå en forbrydelse.

Rikke: Det var en videnskab, som var meget typisk for tiden, og som doktor Otto hele sit liv var en stor tilhænger af og ekstremt betaget af. Han samlede afhuggede hoveder fra forbrydere, mens han var fængselslæge i Tugt-, Rasp- og Forbedringshuset. Både folk, der blev henrettet, og dengang blev man jo henrettet ved at få hugget hovedet af. Han havde en stående aftale med den københavnske skarpretter i perioden, Nicolai Ravnholt, om mod betaling at få udleveret de afhuggede hoveder af henrettede forbrydere, inden kisterne blev lukket. Og det betyder, at han oparbejdede en slags privatsamling, som han konsekvent kalder sit frenologiske bibliotek.

Mille: Doktor Otto fik simpelthen de afhuggede hoveder fra Københavns dødsdømte kriminelle og fik på den måde opbygget sit frenologiske bibliotek, som bestod af omkring 30 kranier. Han var altså lidt af en kranie- og knogleekspert tilbage i 1800-tallet, og det er derfor, at sekretær Rafn vælger at sende skelettet videre til doktor Otto, for måske vil han kunne bestemme, hvilken race skelettet tilhørte.

Mille: Kunne man så forestille sig, at skelettet stadig befinder sig her i Danmark?

Rikke: Det er der jo i hvert fald en stor chance for. Vi kan desværre ikke i protokollen se, om han har afleveret skelettet tilbage. Og jeg tror heller ikke, vi nogen steder i vores arkiver har et skriftligt spor af, hvad han eventuelt kom frem til i den her undersøgelse af skelettet. Det har vi simpelthen hverken breve eller materiale om. Vi ved bare, at vi har

fået et skelet fra USA. Vi ved, det sandsynligvis har været gennem hænderne på doktor Otto. Men vi ved ikke, hvad der kom ud af hans undersøgelse. Så hvor leder vi?

Mille: Kunne man forestille sig, at det stadig befinder sig i hans private samling? Eller hvor er hans private samling?

Rikke: Doktor Ottos private frenologiske bibliotek blev efter hans død i 1879 skænket til Københavns Universitet, og dermed må vi formode, at det er indgået i en af de studie-samlinger, som universitetet altid har haft på det medicinske fakultet til undervisningsbrug for eksempel. Og de samlinger er siden sådan blevet fordelt, og blandt andet har man jo i Danmark knoglemateriale, man samler knoglemateriale, humant materiale på det, der hedder Panum Instituttet til udforskning. Og man har en institution som Medicinsk Museion, som især samler ind for den medicinske forsknings vedkommende. Og de to steder, tænker jeg, ville være ret oplagt at lede og spørge ad, om de kan genkende sådan et skelet, der skulle svare til beskrivelsen.

Mille: Er det ikke det, vi gør? Vi starter simpelthen med at tage kontakt til Panum.

Mille: Vi ved altså ikke, hvor knoglerne fra skelettet gemmer sig, men måske befinder de sig på Panum Instituttets skeletsamling. Så vi går i gang med at kontakte Panum og håber, de har nogle spor, vi kan forfølge. Er sporet koldt, står vi dog ikke helt tomhændede. Vi har jo de genstande, der indgik i gravfundet. Og ved hjælp af den moderne arkæologiske naturvidenskabelige undersøgelser burde det også være muligt at komme nærmere svaret på, hvem skelettet var, og én gang for alle få løst mysteriet om skelettet fra Fall River.

I næste afsnit skal vi undersøge den første teori i rækken, nemlig teorien om at skelettet fra Fall River var en viking, der kom sejlene fra Grønland over det store hav og endte sine dage i Fall River, Massachusetts. Og det var altså hele 500 år før, Christoffer Columbus rejste til Amerika.

"De har været der, det er der ingen tvivl om."

Mille: Det skal vi tale med nogle af Danmarks førende vikingeksperter om.

"Men spørgsmålet er, hvor meget og hvor mange gange og hvor længe."

Mille: Du har lyttet til første afsnit af Skelettet fra Fall River. Mit navn er Mille Gabriel. Jeg er seniorforsker på Nationalmuseet. Jeg har lavet serien sammen med Celine Klint. Tobias Ingemann har lavet lyddesign, og redaktør af Rune Sparre Geertsen. Serien er produceret af Filt for Vores Tid og Podimo.